

КЛАСТЕРИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ФОРМА ІНТЕГРАЦІЇ ТА КООПЕРАЦІЇ РОЗВИТКУ АПК

Г.В. Коваленко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Обґрунтовано необхідність створення кластерних об'єднань. Визначено роль влади в розвитку кластерів та їх переваги для агропромислового виробництва.

Ключові слова: *аграрний сектор, кооперація, агропромислова інтеграція, кластерні об'єднання, конкуренція, АПК.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасної економіки, а також необхідність зростання економічної ефективності її аграрного сектора стимулює появу нових форм кооперації та інтеграції. Пошук адекватних способів організації сільськогосподарського виробництва і економічної взаємодії має бути націленим на оптимізацію використання матеріальних і нематеріальних ресурсів, зростання конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому реалізація кластерних проектів, яка передбачає об'єднання інтеграційних зусиль, можливість поєднання природних та інтелектуальних ресурсів шляхом методичної та організаційної роботи виробничих підприємств, наукових організацій, а також представників влади, є кроком до успішного виходу з економічної кризи та подальшого ефективного розвитку.

Аналіз публікацій. Сьогодні, в умовах ринкової економіки, все частіше робиться наголос на необхідності створення кластерних структур. Одним з найвідоміших фахівців в цій галузі є американський вчений Майкл Портер, теорію якого в подальшому адаптовано і для економіки пострадянських країн. Питанням створення та перспектив розвитку кластерних утворень останнім часом приділяється увага багатьма науковцями. Серед них М. Тимчук, С. Соколенко, Г. Хасаєв, Б. Одягайло, Ю. Коваленко, Л. Козак та інші. Більшість з них вивчають промислову кластеризацію [1, 2] як в економіці в цілому [3], так і на регіональному рівні [4]. Створення кластерів

в аграрній сфері економіки також не залишається без уваги. Так, науковці П. Саблук та М. Кропивко бачать в кластеризації ефективний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки [5]. Проте, є необхідність більш детального вивчення взаємодії сільського господарства з промисловістю, сферою послуг та владою для покращення стану аграрного сектора та швидкого виходу сільського господарства з кризи.

Мета дослідження. Обґрунтувати необхідність створення кластерних об'єднань в аграрному секторі економіки, виявити їх перспективність. Визначити роль влади в розвитку кластерів та їх переваги щодо інших форм агропромислової інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Останні роки відмічено невисоким розвитком агропромислової інтеграції. Потребують уваги проблеми розміщення переробних галузей агропромислового комплексу, підприємств з випуску засобів виробництва для сільського господарства, вивчення просторової взаємодії цих галузей і сільського господарства. Проте саме агропромислова інтеграція має стати визначальним чинником еволюції сільського господарства, що повинний впливати на розміщення сільськогосподарського виробництва. Розвиток різних механізмів інтеграції в агропромисловому комплексі є сьогодні вимогою часу і ринку. Особливо перспективним, за оцінкою фахівців, є механізм застосування кластерних технологій. У 2008 р. Міністерство економіки України ініціювало легалізацію в Україні кластерів. Така політика влади була досить своєчасною, бо зумовлена необхідністю в умовах перехідної економіки створення замкнутих виробничих ланцюжків – від розроблення технології до продажу готової продукції.

Існує декілька визначень поняття «кластер» в економічних джерелах. Наприклад, за визначенням Майкла Портера, фахівця в області кластерів, вони є «...сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю орга-

нізацій (наприклад університетів, агентств зі стандартизації, торговельних об'єднань) у певних областях, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу» [6, с.258]. Як вважають науковці Хасаєв Г.Р, Міхєєв Ю.В., «...кластер – це географічно локалізована сукупність виробничо-активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими та стійкими коопераційними відносинами» [1, с.12].

Отже, з огляду на вищенаведене, можна відзначити, що кластери є інтегрованими системами, усередині яких виробничі підприємства, постачальники послуг, некомерційні організації, наукові та інші установи, що з ними пов'язані, співпрацюють, маючи на меті спільне виробництво та реалізацію продукції, а також отримання при цьому максимального прибутку.

З другого боку, агропромислові кластери – це цілісні структури, в яких сільськогосподарські підприємства (господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства, державні підприємства та підприємства інших форм господарювання) і різні формування невиконавчої сфери (органи влади, науково-освітні заклади, допоміжні підприємства, об'єкти інфраструктури та ін.) об'єднані територіально та взаємо-пов'язані між собою. Метою створення агропромислових кластерів є підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції, отримання синергетичного ефекту від спільного використання виробничих, постачальницько-збутових, транспортних, маркетингових та інших ресурсів.

На думку науковця Б. Одягайло, кластери взагалі, в своїй більшості, включають «компанії готового продукту...; постачальників спеціалізованих факторів виробництва..., а також сервісних послуг; фінансові заклади; фірми в супутніх галузях з каналами збуту та споживачами; виробників сторонніх продуктів; спеціалізованих провайдерів інфраструктури; урядові та інші заклади...; торгові асоціації; спільні структури приват-

ного сектора, що підтримують членів кластера, а також соціальну структуру» [7, с.217].

На наш погляд, важливим позитивним моментом в кластерній теорії є те, що вона робить акцент на конкуренцію, а не на монополізм лідируючих компаній, коли навколо одного підприємства або комбінату розвивався суміжний або обслуговуючий сектор, як було за радянських часів. Кластери охоплюють велику кількість різного роду формувань, дуже важливих в конкурентній боротьбі: постачальників спеціального устаткування, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів; урядових установ; університетів; центрів стандартизації; різноманітних асоціацій, що забезпечують спеціалізоване навчання, освіту, інформацію, дослідження і технічну підтримку.

Отже, на нашу думку, в період трансформаційних перетворень в аграрному секторі економіки кластери, як комбінація кооперації і конкуренції, є найбільш оптимальним варіантом ефективних стосунків між суб'єктами господарювання, соціально-економічна ефективність яких є максимальною за допомогою мінімізації витрат. Крім того, формування кластерів є особливо актуальним для неспроможного до саморегуляції агропромислового ринка. Більшість виробників сільськогосподарської продукції не в змозі самостійно виходити на фінансові ринки.

Істотною особливістю України, як і кожної країни з перехідною економікою, є недовіра між формуваннями, що працюють в одній галузі або суміжних галузях, а також між державними структурами і бізнес-сектором.

Не можна заперечувати, що «на сьогодні» органами державного управління не дуже ефективно вживаються заходи, які мають бути спрямовані на подолання кризи в аграрному секторі. Таким чином, було б доцільно використати державну підтримку, у тому числі й інвестиційну, для розвитку інтеграційних процесів та кооперації у сільському господарстві. Предметом особливої уваги має стати підвищення ефектив-

ності державного регулювання аграрного сектора за допомогою створення кластерних угруповань.

Роль влади в розвитку кластерів є дуже важливою. Саме вона має створювати сприятливі передумови, на неї полягає організація досліджень і навчань, надання підтримки у формах різноманітних програм центрального, регіонального і місцевого рівнів, формування нормативно-законодавчої бази. Основні форми та напрямки державної підтримки, які необхідно застосувати: зниження податків; пряма фінансова підтримка; забезпечення передачі інформації з урахуванням ситуації на ринку; виконання адміністративних процедур; організація публічних заходів; забезпечення транспортних зв'язків; надання необхідних складових інфраструктури.

Необхідно, на нашу думку, відзначити і той факт, що в таких об'єднаннях, як кластери, співпраця, безумовно, вимагає більш високого рівня стратегічного мислення керівників підприємств та рівня внутрішньої організації, ніж звичайно. Тісна співпраця з конкурентами, постачальниками або клієнтами потребує відповідної підготовки та рівня кваліфікації керівників всіх задіяних угруповань.

Як свідчить світова практика, кластери з'являються природним чином там, де є передумови для цього у вигляді виробничих зв'язків, тобто необхідно робити акцент на вже існуючі зв'язки. На нашу думку, і в нашому сільському господарстві наявні всі елементи для створення кластерів. Є велика кількість земельних ресурсів з досить високою віддачею, маємо дослідні бази та інституції, можливість організувати спільні мережі зі збуту продукції, забезпечення технікою.

Отже, об'єднання у кластери має ряд переваг, серед яких: забезпечення поєднання конкуренції з кооперацією, створення гнучкої спеціалізації; постійне підвищення якості сільськогосподарської продукції, що виготовляється, та збільшення обсягів її виробництва шляхом спеціалізації та ефективного розподілу праці; можливість отримання спеціалізованих видів послуг з питань техніки, технології, фінансів та бухгал-

терського обліку; взаємне збагачення ідеями, знаннями та досвідом; вихід на нові ринки з більш високими вимогами до продукції, що спонукають до постійного вдосконалення; створення тісної взаємодії покупців та продавців, що розширює можливість приваблення клієнтури; розширення інформаційної бази, яка забезпечує повноту управлінської інформації; ефективне використання місцевих природних (земельних) ресурсів; наявність синергетичного ефекту; використання ефекту масштабу; розширення маркетингових можливостей; формування єдиних фінансових ресурсів; можливість залучення інвестицій; ефективне та продуктивне залучення капіталу.

Висновок. Кластери в аграрному секторі відкривають перспективи в плані структурних перетворень, а також можуть зіграти вирішальну роль в досягненні стану стійкого розвитку і конкурентних переваг як сільськогосподарських галузей, так і регіонів. Можливість входження до складу кластеру підприємств різних галузей представляє для аграріїв можливість формування потужного агропромислового комплексу. Кластер стимулюватиме кооперацію між сільськогосподарськими виробниками та переробною промисловістю регіону, що дозволить згладити коливання цін і забезпечити передбачуваність виробництва на перспективу. Розвиток кластерів також сприятиме розвитку внутрішнього ринку споживання, що є необхідною передумовою становлення національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хасаєв Г.Р. Кластери — сучасні інструменти підвищення конкурентоздатності регіону (через Партнерство до майбутнього). Частина 1 / Хасаєв Г.Р, Міхеев Ю.В. // Компас промислової реструктуризації. — 2003. — Вип. 1. — С. 1— 13.

2. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / [О.М. Бородіна, Т.В. Бурлай, Н.І. Горшкова та ін.] ; за ред. д.е.н. І.В. Крючкової. — К. : Основа, 2007. — 488 с.

3. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / Соколенко С.І. — К. : Логос, 2004. — 848 с.

4. Соколенко С.И. Промышленная и территориальная кластеризация как средство реструктуризации / С.И. Соколенко // Социальные аспекты и

финансирование индустриальной реструктуризации: материалы конференции 26—27 октября 2003 г. — М. : Региональный форум, 2003. — С. 24—28.

5. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. // Економіка АПК. — 2010. — Вип. 1. — С. 3—13.

6. Портер М. Конкуренція / М. Портер — М. : Вільямс, 2005. — 608 с.

7. Одягайло Б.М. Передумови кластеризації української економіки та підвищення її конкурентоспроможності / Генеза та глобалізація на адаптивність економічної системи (інституційний підхід): монографія — Львів: Магнолія плюс, 2006. — 376 с.